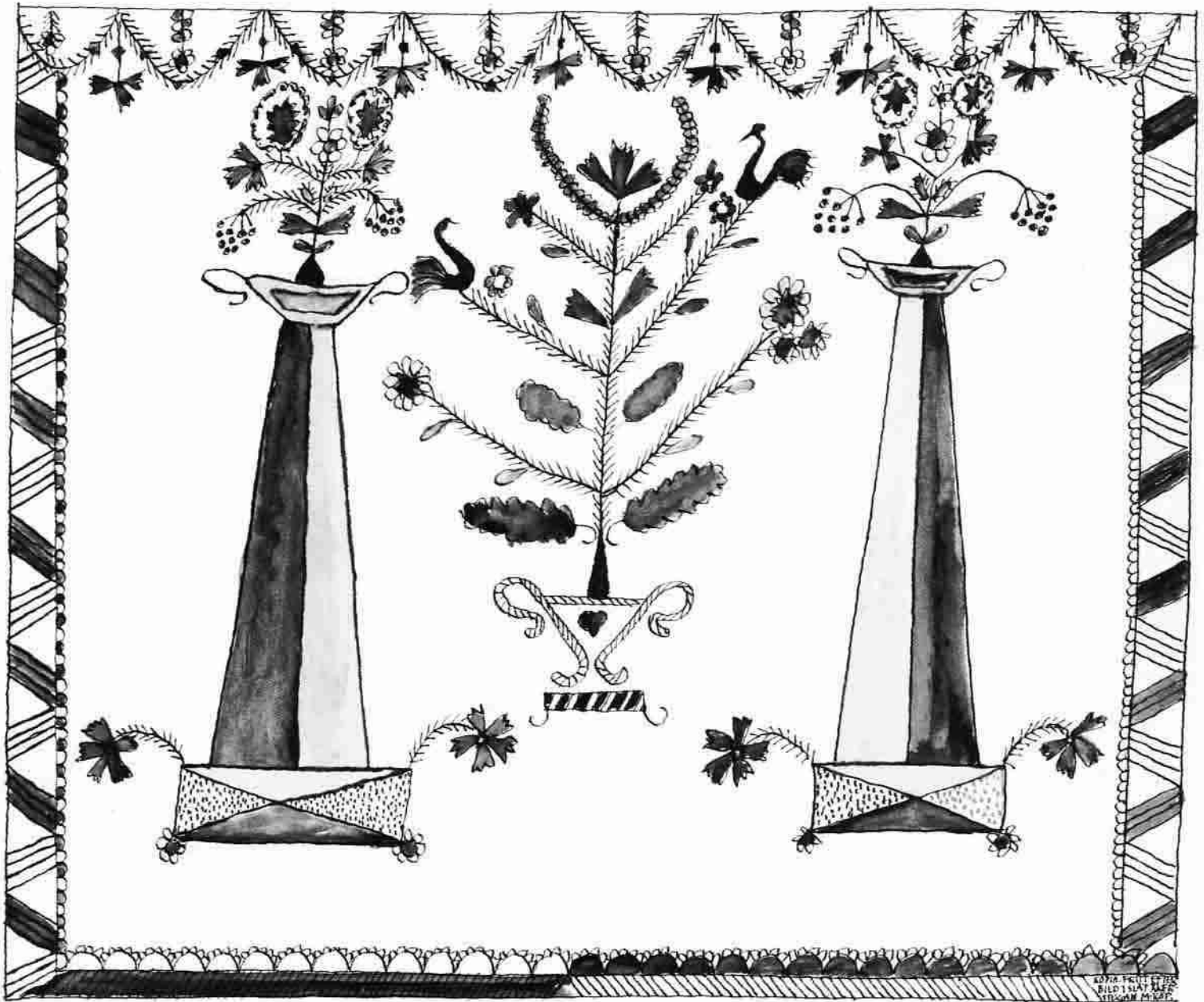
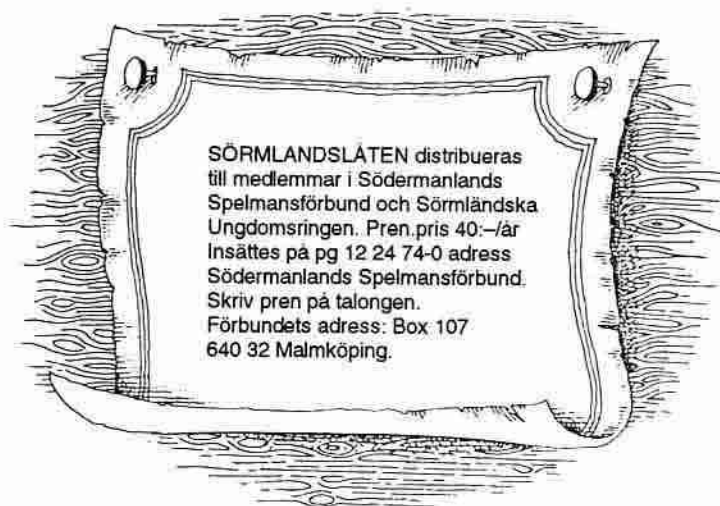

SÖRMLANDSLÅTEN

1993

Nr 1

SÖRMLANDSLÄTEN distribueras till medlemmar i Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen. Pren.pris 40:-/år
Insättes på pg 12 24 74-0 adress Södermanlands Spelmansförbund.
Skriv pren på talongen.
Förbundets adress: Box 107
640 32 Malmköping.

INNEHÅLL

Bonjour!	3	Yngre sidan	15
Dansen i Södermanland	5	Polska	16
Därför spelar jag	7	Presentation av	20
Förbundets framtidsseminarium	10	Spänstig Puma	21
Recension av Låtboken	13	Spelmansgrupper	22
Motorcykeln och polskan	14		

Omslagsbild: Kopia fritt efter bild i Slättåkerstugan, Malmköping, teckning Matts Mattsson

Ansvarig utgivare:
Leif Johanson
Redaktionsadress:
Björn Falk
Sjömansvägen 4
151 38 Södertälje

...OCH DEN LJUSNANDE FRAMTID ÄR VÅR

Spelmansförbundet lever! Om det nu var någon som tvivlade. Edra farhågor har i så fall kommit ordentligt på skam. Det händer väldigt mycket i förbundet just nu och mer blir det!

Det första häftet "Sörmländska allspelslåtar I" har lämnat tryckeriet. Snart kommer också den tillhörande kassetten. Med posten har kommit ett medlemskort. Tanken är att kortet i framtiden ska berättiga till en lång rad rabatter och förmåner runt om i landskapet. Tipsa oss gärna om detta!

Sörmlandslåten kommer under 1994 förhoppningsvis ut med fyra nummer. Hjälp till med material till nästa nummer.

På kursfronten kommer det att hända mycket. Det ser vår utbildningssektion till. Håll utkik!

Vårt förhållande till Sörmländska ungdomsringen är gott och vi söker fler och fler samarbetsprojekt. Likaså är vårt förhållande till främmande spelmannsförbund mycket gott och även där finns samarbetsidéer.

Som om inte detta var nog samlades vi i januari-93 till ett framtidsseminarium för att lägga upp riktlinjerna för "Södermanlands Spelmansförbund mot år 2000!". Och jag måste säga att resultatet var mycket framgångsrikt och kreativt. Se vidare redovisning på annat ställe i denna tidning. Nu vill vi alltså ha Er hjälp med att ro iland en del av dessa projekt, men vi vill även ha Er hjälp med att föda nya idéer. Framtiden är ljus och vi kan blicka mot år 2000 med tillförsikt!

*Leif Johansson
ordförande*

Bonjour!

av KERSTIN PETTERSSON

Om man frågar "mannen på gatan" hur en spelman är klädd, får man naturligtvis ungefär följande svar:

"I gula byxor, randig väst med märken på och svart hatt eller toppluva." Är den tillfrågade någorlunda ung, kan svaret bli att en normal spelman bär blåjeans, islandströja och slokhatt.

Själv skulle jag kunna tänka mig att sätta min sista tjugofemöring - jag har sparat några stycken just för sådana ändamål - på att en genuin traditionsbärare idag snarare har utrangeerade kostymbyxor, rutig skjorta och keps.

Det finns emellertid ytterligare ett plagg som har burits av många spelmän: **bonjouren** (uttalas bonsjur). Enligt uppslagsböcker är bonjouren en knälång livrock med raka skört som går omlott fram (Svensk Uppslagsbok använder det vackra ordet **knäsid**). Vanligen sägs att den är dubbelknäppt, men av bevarade exemplar framgår att det kan variera. Den är i regel svart men förekom i början av sin historia i andra mörka färger. Den har använts under hela 1800-talet.

Det råder stor förvirring i litteraturen om hur olika livrockar ser ut och om hur de eventuellt är släkt med varandra. Enligt somliga böcker har **redingoten** (av eng. riding coat = ridrock) utvecklats ur bonjouren genom att man har rundat av skörten fram för att kunna sitta snyggare till häst, enligt andra är redingoten äldre än bonjouren och någon källa påstår att redingoten är en ytterrock med för övrigt samma kännemärken som bonjouren.

Emellertid tycks historien vara ungefär denna: redan under medeltiden fanns det långrockar i Norden, men till skillnad från livrockarna var de inte avskurna i midjan. Sådana rockar finns fortfarande i en del ålderdomliga folkdräkter. Kring mitten av 1600-talet utvecklade sig i Frankrike en åtsittande, i midjan avskuren, rock och den fick på grund av sin kroppsnära skärning namnet **justeaucorps**.

Från den härstammar alla olika livrockar. Till Sverige nådde typen på 1700-talet.

För att trassla till begreppen ännu en smula kan vi ju också påminna oss att den vanliga svarta prästrocken kallas **kaftan** trots att den är betydligt närmare besläktad med bonjouren än med sin orientaliska namne (som är en vid och fladdrande persedel); skillnaden är att den alltid är enkelradig, knäpps ända upp och har ståndkrage med urtag för elvan. Om den prästerliga kaftanen är fotsid kallas den f.ö. **talar**.

Under andra hälften av 1800-talet var bonjouren lika obligatorisk i mansdräkten som kavajen under första hälften av vårt århundrade. I Bengt

Axel Fredrik Bergström, Tystberga, f.i Ludgo 1854, d.omkring 1945.

Jacobssons bok om den resande konstnären Nils Månsson Mandelgren finner vi på ett och samma uppslag bilder (från 1860-70-talet) av Mandelgren själv (bondson, artist och fornminnessamlare), den eleganta f.d. diplomaten och teatermannen Gunnar Olof Hyltén-Cavallius och den lärde riksantikvarien Bror Emil Hildebrand (som var Mandelgrens dödsfiende, men det är en annan historia); alla tre har uppsökt fotoateljéer, alla är klädda i bonjour och alla har problem med att sitta snyggt i karmstol med detta plagg - Hyltén-Cavallius har knäppt upp sin.

Konstnären och ryttmästaren Sam Arsenius (1857-1912) går i sin bok "Mannens klädedräkt" (1902) till storms mot symaskiner, modern konfektion och korta trånga kavajer:

"I ohejdad självsäkerhet hava klädedräktsförärdigarna, i de flesta fall personer utan konstbildning, utan kulturodling, utan konstnärsanlag och utan uppfinningsimpulser, under många decennier klippt allt snålare, sytt allt hårdare och pressat allt tyngre.

[...] Tyget till dräkten, som fabrikanten strävade att få så mjukt och behagligt som möjligt, skulle hos skräddaren genom pressning, underfodring och vaddering omdanas till ett för veckning och följsamhet oemottagligt fodral. [...]

Likaväl som marmorblocket kan huggas till en kvadrat eller mejslas till 'Trois Sirènes' [Tre Sirener, statygrupp av Auguste Rodin], likaväl kunna några meter gott kläde förändras till ett kantigt, brådaktigt människofodral eller till ett i form och linjer mjukt överplagg, vilket senare såväl till form som till teknisk behandling, har all rätt att föras över icke blott till konsthantverkets utan till och med till konstverkens område."

Bonjouren vinner däremot författarens gillande:

"Till framkallande av högtid i vardagslag är den långa dubbelradiga bonjouren av svart kläde eller andra mörka tyger i blå, bruna eller gröna nyanser ovillkorligen den mest lämpliga, och även den borde kunna få lov att prydas med den med lyra och lagerbladskvist belagde sammetskrage, som filosofie doktorer använda på fraccken; men det är därför icke alls omöjligt att lägga in ett visst klädande allvar i kavajen om den är lång, rymlig och rakskuren framtill, såväl enkel- som dubbelknappradig.

Den dubbelradiga rocken vare sig bonjouren eller kavajen, ja till och med den enkelradiga när den är rakt skuren, förmår att dölja såväl västen som benklädernas övre parti och detta är ovillkorligen en stor fördel, isynnerhet då dessa icke äro oklanderliga vare sig till stil eller snygghet.

Den enkelradiga livrock med sina mycket bakåtsvängda skört, avsedd att bäras oknäppt [...], som på senare tider blivit på modet i Sverige även inom medelklassen, är tillkommen

Bonden, fiskaren och spelmannen Anders Petter Dillman, f.i Turinge 1813, d.1892. Han var ridande spelman och spelade vid bröllop i Stångarö, enligt uppteckning av Thure Enberg i intervju med Vivan Edoff.

Båda bilderna tillhör Södermanlands Spelmansförbunds arkiv.

för smärta och väl byggda personer, vilkas skjorta, väst och byxor äro så sydda och så hållna, att de förtjäna att blottas så mycket som möjligt.

Personer, som icke äro i tillfälle att hålla dessa plagg vårdade, borde helt och hållet fly för den öppna rundskurna rocken [jacketten], som så lätt blir missklädande och som alls icke är ämnad åt sådana, som icke söka hålla sitt inälvsparti inom indragna gränser."

Om bonjourens intåg i bondesamhället berättar Nationalencyklopedin: "Senare upptogs den som högtidsklädsel bland folket i gemen, som ännu under 1900-talets början använde bonjour vid t.ex. bröllop och begravning. [...] Numera är bonjouren bortlagd."

Det var nu inte bara vid bröllop och begravning som folket i gemen använde bonjour - när man i seklets början for på spelmansstämmor till Skansen i Stockholm tycks det ha varit den normala klädsein, att döma av alla bilder på gubbar med fiol fotograferade framför Seglora kyrkas spånfjälliga vägg och publicerade i Nils Anderssons serie Svenska låtar.

Vart tog då alla gamla bonjourer vägen? Jo, många försvann under andra världskriget när modeströmmar i kombination med kristid och textilransonering fick bonddöttrarna att leta på vindar och i kistor och i triumf släpa ner far- och morfäders avlagda gamla rockar. Av en bonjour med byxor fick man nämligen ut en liten chic svart dräkt.

Min mormor och min mamma var båda sömmerskor, och min tidiga barndom var fylld av just dessa flickor med märkliga påsar med söndersprättade svarta plagg. Så här gick det till: byxorna vändes upp- och ner och räckte till en kjol i fyra våder; ärmarna användes som ärmar på nytt; ur de tygrika skörten klipptes jackans fram- och bakstycken och ur rockens sönderskurna liv och övriga spillbitar måste man slutligen få ut små jackskört, krage och nödvändiga infodringar. Min mamma betraktade det som

sin stora bragd i genren att hon ur en jackett (med framtill rundade skört) hade lyckats få ut en dräkt åt "Britta i Konsum", en tämligen yppig ung dam.

Men trots brandskattningen på 40-talet finns det faktiskt bonjourer kvar, i varje fall i ett reliktområde som tycks ha sitt centrum i närheten av Malmköping. Där kan man vid festliga tillfällen få se såväl spelmän som hembygdsfolk i dessa vackra plagg. Vackra, därför att de som sagt följsamt smyger sig kring diverse rondörer istället för att som kavajer sluta blint strax nedanför mitten, d.v.s. där de behövs som bäst. Var rädda om era gamla bonjourer, bröder, ingen vet om det någonsin kommer att sys några fler. Och bär dem gärna med stuprörsformade byxor utan pressveck (de sistnämnda, placerade fram och bak, lanserades, liksom byxslagen, av någon engelsk kunglighet som fått sina byxor felpressade och med stoiskt brittiskt lugn uthärdade detta hellre än att nedlåta sig till att bråka om saken).

Bonjour är förstas franska och betyder "goddag" - namnet sägs plagget ha fått genom sin lämplighet vid visiter på dagtid. Kanske kan det vara dags att glänta på malpåsar och säga:

"Bonjour, bonsjur"?

Dansen i Södermanland

av Henry Sjöberg

Efter att i många år studerat ämnet dans utifrån olika synvinklar tyckte jag att det var dags att sammanfatta mina ord på något sätt. Det sker genom att jag, utifrån temanumrena i Sörmlandslåten, försöker mig på att göra en sammanfattning över vad som dansats i vårt landskap. När man sysslar med en så pass abstrakt företeelse som dans är det ganska naturligt att man egentligen aldrig blir färdig. Hela tiden får man veta nya detaljer och till och med nya danser efter mer än 40 års letande. Personligen tycker jag att det här är oerhört stimulerande och vet egentligen inte vad jag skulle ta mig till om det helt plötsligt var färdigt.

Det som också ställer till trassel är det faktum att en dans med ett speciellt namn i en del av landskapet kan heta något helt annat i en annan del.

Men det finns också någonting annat som fascinerar mig. Det är de dansnamn som figurerar i olika uppteckningar.

Ta t ex ett sådant namn som hamburgerpolkett. Visst retar det fantasin. De enda belägg jag hittat från Sverige är detta plus en uppteckning från Skåne. Vad det är i Södermanland vet jag inte för Gustaf Eriksson från Åker nämnder enbart namnet som en dans som var populär i mitten på 1800-talet. I Skåne är det en polkavariant, egentligen en före-

gångare till polkan. Dansen finns även i Norge och Danmark och även där är det en polka-variant. Men just detta att han skriver att den var populär men inte vad som döljer sig bakom namnet. Det finns andra liknande exempel. Ett är "gänkä", även detta omnämnt av Gustaf Eriksson. Kan det möjligtvis ha någon koppling till "Jänken" som finns i Uppland eller rentav "jänka"?

Eller vad sägs om "schultsä"? Det tycks vara en schottisvariant men helt säker kan man inte vara.

Det här med åldern på danser är också intressant. Det finns klara belägg på att hambon kom som en egen dans med detta namn vid sekelskiftet. Vidare kan man med hjälp av den tidiga hambon samt de beskrivningar som finns se att det egentligen rör sig om en mazurkavariant. Men hur kommer det sig att spelmännen börjar spela speciella hambomelodier? Intervjuer med Edvard Pettersson visade att han var helt klar över att det som skedde var att man tog de gamla polskemelodierna och spelade dem på ett annat rytmiskt sätt. "Då passade de till dansen" som Edvard sa. Men det finns inga klara belägg någonstans varför man måste ändra rytmen. Det är enklare när det gäller t ex gammal och ny schottis. Här kommer det helt enkelt en ny typ av schottis under 1880-talet och de flesta meddelare i Södermanland är klara över att man hade både gamman och ny schottis. Den gamla var långsammare än den nya och till den nya dansade man mycket mer "hoppigt". Detta stämmer väl överens med de melodityper som det är frågan om. "Pas de Quatre" som den nya schottisen heter som modedans visar en melodibild som är "hoppigare" än den äldre typen. Jämför t ex "Trolleboschottis" med någon av de äldre melodierna. Sedan kan det alltid förvåna en gammal man hur det kommer sig att just den nya schottisen blir helt bortglömd av de nya dansarna på 1960- och 1970-talet trots att den varit allenarådande under större delen av 1900-talet.

I samband med mitt arbete med dansboken så har jag listat alla dansnamn jag funnit. Det blev en hel del. Det som ibland är ganska svårt att se när man så här i efterskott gör en sådan här listning är vad som använts samtidigt. Danserna har naturligtvis haft olika livslängd. Men om vi tar till exempel polska, detta namn som rymmer så mycket. Det äldsta belägget vi har på hamburgska är mitten av 1800-talet.

Egentligen omkring 1840. Det är väl den form som ersätter de gamla slängpolskorna. Men samtidigt när jag går ut och frågar folk om dans i mitten på 1900-talet så minns man både slängpolska, fyrpolska och hamburgska. Det visar på att formerna lever sida vid sida under en ganska lång period. Men samtidigt fick jag besked om av flera meddelare att det var skillnad på t ex bröllop och lekstugor. Lekstugorna motsvarar väl vår tids ungdomsdanser. Ungdomen hade inte så mycket pengar så det blev att ta till den billigaste musiken. Det var oftast ungdomar som spelade för sitt nöjes skull och inte fordrade så mycken betalning. Samtidigt var de mest öppna för nyheterna. På bröllop satsade man på de mest kända spelmännen, som oftast var lite till åren och kanske lite konservativa. Det var också så att på ett bröllop fanns en hel del äldre folk som ville dansa sin ungdoms danser. Det hela påminner om det som sker i början på 1930-talet när man bygger två dansbanor i folkparkerna. Där var ett av skälen att de som byggt folkparkerna, den gamla arbetarstammen inte kände så speciellt mycket för den moderna dansmusiken utan ville få möjlighet att dansa sin ungdoms danser.

Det har under många år gjorts stora försök att förklara detta med polska. Det vanligaste felet är att man blandar musik och dans. Bevisligen är det så att dansarna prövar sin dansrepertoar även till den nya musik som kommer. Det måste vara förklaringen på att så många varianter förekommer i såväl två- som tretakt. Men även det motsatta förhållanden måste ha förekommit. Det är ovanstående exempel när det gäller hambo bevis på.

Men det finns fler saker att fundera på. Hur kommer det sig till exempel att vi i stort sett har använt en melodi till den stora repertoar av engelskor som är upptecknad i Sverige. Om man tittar på den engelska förebilden så finns det en rik melodiflora men svenska spelmän fastnade för "Soldier's Joy"-temat. men det gäller enbart den engelska kontradansen. När vi kommer till den franska - alltså kadrijer-fransäser-angläser så har spelmännen en mycket bredare repertoar.

Det finns även en hel del danser som har en bestämt melodi. Vi brukar kalla dem för "enmelodidanser" för att skilja dem från danser som inte är beroende av melodi utan enbart av en viss rytm och takt. Exempel på såda-

na danser är Wienerkreutzerpolka, varsovienne och Lamberth Walk för att blanda lite mellan dansstilar.

En fundering till! Hur kommer det sig att vi i Sverige under 1800-talet har dansat kadriljer med nästan hur många par som helst medan man i övriga Europa hållit kvar fyrparskadriljen? Den stora kadriljen finns egentligen inte som modedans även om någon tysk dansmästare har angivit att det kunde gå att dansa kadrilj på fler än fyra par bara det var jämnt delbart med fyra. Börje Wallin framförde tesen att det berodde på att när fransäsen kom så behöll bondefolket sitt gamla sätt att dansa (alltså kadrilj) men eftersom det typiska för fransäsen var att alla kunde vara med så ändrade man kadriljen så att den passade till det nya modet. Ni vet säkert skillnaden mellan kadrilj och fransäs så det behöver jag väl inte förklara. (Annars står det en artikel om detta i ett tidigare nummer av Sörmlandslåten).

Oberoende av vilken nivå i sitt dansande man befinner sig så kan det ibland vara bra att funder lite över vad man gör. Jag hoppas alltid att så många som möjligt skall bli djupare intresserad det fascinerande ämne som heter dans men samtidigt kan man inte begära att

alla skall ägna sig åt danshistoria. Om man nu som jag gjort här visar fram en massa problem så är inte avsikten att skrämmas eller visa vilket komplicerat ämne detta är utan fastmer att kanske förmå någon att starta ett litet projekt - kanske om den egna bygdens musik och dans. Varpå vän av ordning snabbt påpekar att Södermanlands Spelmansförbunds arkiv med all säkerhet är det största förbundsarkivet i Sverige. Men - och det är viktigt - det finns så mycket ogjort. Det är lika viktigt att undersöka nittonhundratalets dansformer som 1800-talets. Det finns alldeles för lite kunskap om hur det gick till när den amerikanska dansen tog över på dansbanorna. Det vi vet är bara fragment.

Med hjälp av förbundets arkivarie, Inge-
mar Andersson i Katrineholm, har jag under en längre tid undersökt hur de ambulerande danslärarna spred sitt budskap. Det kommer att resultera i en rapport. Men jag är tacksam för alla upplysningar som någon kan ge mig.

Det här har blivit en artikel om många olika ting. Jag hade ursprungligen en idé om att skriva mer precist om när danserna kom och hur det gick till men det blev inte så. Det får anstå till en annan gång.

Därför spelar jag

Jag är musikanter, eller spelman. För mig är det samma sak. Från början var det en hobby, så småningom blev det ett deltidsjobb, nu är det heltid. En heltid som delas mellan konserterande och pedagogisk verksamhet.

Jag har egentligen aldrig brytt min hjärna med varför jag försöker förtjäna mitt bröd med musik. Men så fick jag en förfrågan om den här artikeln och så kom också frågorna.

Varför fortsatte jag inte med mitt "arbete" som folk fortfarande uttrycker sig ibland, utan började med musik?

Varför satsade jag på en musikaliskt så udda genre som folkmusik, och svensk till på köpet? Jag, som har B i musik i mitt avgångsbetyg från folkskolan. Det betyget är förresten värt sin egen historia. I korthet går den ut på att jag inte hade "sånggröst" som man sade.

Andra motiv för yrkesval brukar vara eko-

nomi, status och/eller trygghet. Väljer man musikområdet har man definitivt valt bort dessa motiv. Visserligen finns det folkmusikanter som lyckats klättra uppåt i skatte- och statusskalorna, men för mig har musiken varit det primära.

Återstår då fortfarande varför?

För mig är det en kombination av olika faktorer. Från början var det så att mina föräldrar låg bakom. Naturligtvis skulle jag ha ett "hederligt" jobb men jag skulle också spela fiol. Min far spelade fiol, min farfar spelade fiol och jag skulle naturligtvis också spela fiol.

I skolan var det inte alls roligt med spelet. Rödhårig, fräknig och med fiollåda under armen, det var tre mycket tacksamma angreppspunkter för mina s k kamrater.

Sedan kom behovet av att uttrycka sig. Blyg och utan "sångröst" återstod det bara att öva upp fiolrösten.

Spelmansmusikens frö såddes också ganska tidigt. När Sveriges radio på 50-talet hade svensk spelmansmusik i sina program satt min far med örat klistrat intill radioapparaten.

När jag var 13 år cyklade jag till min första spelmansstämma. Det var sommaren 1957 och stämman hölls midsommardagen på Julita Skans, 15 km hemifrån. Det var nog där jag fick den första starka upplevelsen av spelmansmusiken.

Då är jag framme vid någonting som utgjort en stor del av min inspiration och drivkraft.

Musikupplevelser

Upplevelser som stimulerar och entusiasmerar. Upplevelser som startskott eller drivkraft. Upplevelser som man bär med sig i månader, år eller hela livet.

Jag skall här ta er med vid några tillfällen som blivit min inspiration och som förmodligen bidragit till att jag nu är den jag är.

Uno Lindström/Pål Olle

Sommaren 1960 eller -61, jag är osäker på årtalet, deltog jag i Sv. Ungdomsringsens riks-ungdomsstämma i Östersund. Många spelmän fanns där. Spelmännen var inkvarterade i masslogi i en gymnastiksal och det fanns de som inte lämnade denna sal under de tre dygn som stämman pågick annat än för att äta. Tomglasen kördes bort i skottkärror.

Det fanns också de som spelade utanför förläggningen också. I den stora samlingsalen

utanför förläggningen också. I den stora samlingshallen i Östersunds praktiska realskola, som var centralpunkt för stämman, stod ett piano. En av dagarna var begåvade med dåligt väder. När jag på förmiddagen kom in i samlingshallen satt det en liten, krokig farbror vid pianot och spelade. Runt honom satt en stor grupp lyssnare. Även jag slog mig ned där och lyssnade. Fyra timmar senare satt vi fortfarande kvar, fascinerade av "pianisten". Vilken senare visade sig inte bara spela piano utan också vara en av de mest hörvärda fiolspelare jag träffat.

Det var mitt första möte med Uno Lindström från Lycksele, "lappmarkens Paganini".

Ett och ett halvt dygn senare möttes vi igen. Då var det fint väder, det var mitt i natten och solen höll just på att gå ned över Storsjön. Utanför en av portarna till ÖPR hade några spelmän träffats. Där fanns Uno som jag hört spela piano dagen innan och där fanns också Pål-Olle tillsammans med en spelkompis. Jag tror att det var Zebb-John. Det var första gången jag såg och hörde Pål-Olle. Det artade sig till kappspelning mellan Uno Lindström och Pål-Olle/Zebb-John.

De spelade varannan lät och försökte på alla musikaliska sätt överträffa varann, vackert, svängigt, virtuost, känslösamt. Bränsle fylldes på med jämna mellanrum av de omkringstående. Om någon skall dömas som segrare i den duellen så får det nog bli Uno Lindström, han fick i alla fall sista ordet. När de första morgonpigga måsarna började störa musikanterna med sina skrik "drog" han i med Le Canari, Poliakins kända virtuosstycke för violin. På den hade inte daladuon något motdrag.

Vid det tillfället var det främst musiken som etsade sig fast i minnesarkivet. Vid andra tillfällen kan det vara människan bakom musiken som inspirerar.

Viksta-Lasse/Erik Sahlström

Året är 1965 och Södermanlands Spelmansförbund firar sin 40-åriga tillvaro. På den tiden gjordes det med Jubileumsstämma och Jubileumsmiddag. Den här celebrationen hölls i Nyköping och vid festbordet fick jag mitt emot mig ett par upplänningar som på den tiden var trogna gäster på en del stämmor i Sörmland. På någon sätt fann vi varandra där, mitt över det dukade bordet. Jag, en ung medelmåttig fiolspelare och Viksta-Lasse/Erik Sahlström, mästertliga spelmän i sina bästa år. Det

jag minns av deras musik från den gången är Viksta, efter ett par "klara" stegade upp på scenen för att spela Rångsta Såg.

Möte med en legend

1967 eller -68, minnet är lite diffust där, var en del av Malmabygdens spelmanslag på turné. Turné är kanske inte rätta ordet, vi besökte egentligen bara en spelmansstämma men den stämman var i Wilhelmina. Och det var ju en bit att åka. På hemväg därigrån tog vi, d v s Bror Andersson och Bertil Sjöberg, vägen förbi Meselefors. Där bodde då en spelman som under sina många turnéer ibland övernattat i Bertil Sjöbergs föräldrahem. Han skulle hälsas på.

Jag var till en del förtrogen med den spelmansmannens musik men framför allt med handrykte. Jon Erik Öst. En sjukdom gjorde att han inte kunde spela men det var ändå en upplevelse att träffa honom.

Vid andra tillfällen är det både musiken och människan som sätter sina spår.

Olle Falk

Jag och en kompis var på väg upp till nordligaste Sverige. Vägen dit var lång och för oss i flera avseenden något kroki. Bl a så besökte vi min gode vän och spelkamrat Sören Olsson som då semestrade i Jämtland.

Sörens dåvarande svärfar var släkt med spelmanen Olle Falk i Offerdal. Han skulle naturligtvis besökas när det kom spelmän "sörifrån". Sörens svärfar, som kände Falken, tog med en knatting som smörjmedel, och det fungerade. Men det var vi som tick ta fram våra instrument först och dra ett par låtar innan Falken plockade fram. Sedan stod han inte att hejda.

Allan och Anselm Hellström

Det var zornmärkesuppspelningar i Linköping. Som inslag i zornmärkesutdelningen

spelar några av märkestagarna. utdelningen hölls i teatersalinen i Linköpings Folkets Park, en typisk Folkets Park-teaterlada med plats för 600-700 sittande i publiken. Den här gången var det inte fullsatt, åhörarna utgjordes av 350-400 personer.

Så skall då Allan och Anselm spela. Två små timida farbröder i mörka kostymer. De kommer in på scenen, går fram och ställer sig framför mikrofonerna. De har alltså publiken framför sig och mikrofonerna bakom sig.

Lågmält presenterar de sin första låt och det de säger dränks i sorlet från publiken. Så börjar de spela och efter hand tystnar sorlet, folk börjar lyssna. Brödernas spel spelar deras övriga framtoning, lågmält och försynt men med en nerv och puls som verkligen fångar lyssnaren. Publiken sitter så småningom helt tyst, andäktigt lyssnande. Då börjar ett muller stiga från de främsta bänkraderna.

Det är några, som i tidens anda, tycker att här skall det stampas takten. Dessbättre tystas de snabbt ned av några som insett att här artar det sig till en högtidsstund som ej får stampas bort. Ty en högtidsstund blev det. Två små farbröder i sina mörka kostymer trollbinder under 15 minuter sin publik. När de slutar sitt inslag är det knäpp tyst. Jag och fler med mig har en liten tår i ögonvrån och det är ingen som vill bryta stämningen med att börja applådera. De välförtjänta ovationerna kommer dock men ej förrän det sista ekot av de sista tonerna klingat ut.

För fick spelmännen sin inspiration av näcken.

Nu, när näcken är utrodad eller i vart fall ytterst sällsynt, får vi hålla till godo med upplevelser av det här slaget. Och, jag undrar om ens näckens musik kunnat vara mer förtrollande än bröderna Hellströms den gången.

Ingvar Andersson

Spelmansförbundets framtidseminarium på Solbacka 23-24 januari 1993

Varje förening bör då och då gå igenom sin verksamhet och fråga sig vad det egentligen är vi håller på med och vad det är vi ska hålla på med.

Spelmansförbundets styrelse och några inbjudna representanter från olika spelmannslag i landskapen gjorde detta under en helg i januari, och här är en kort resumé.

Helgen inleddes med att Arne Blomberg pratade lite historik, både allmän och spelmannsförbundets. Han berättade att bl a åren

1910 då Södermanlands första spelmannstävling hölls,

1925 då förbundet - som för övrigt är landets äldsta folkmusikorganisation - bildades och

1936 då Olof Andersson inledde sin omfattande insamling av sörmländska låtar

kan nämnas som viktiga år i förbundets historia.

Tidigt beslöts att inrätta ett arkiv och nu är det så att kunskapen om folkmusiken - arkivet - är kärnan i vår verksamhet.

Förbundet har enligt sina stadgar till uppgift "att söka väcka till liv och vidmakthålla kärleken och förståelsen för äkta folkmusik, särskilt den provinsiella folkmusiken inom landskapet Södermanland. Samtidigt skall förbundet på alla sätt stödja spelmannens arbete med att insamla och bevara vårt kulturarv inom tonkonstens område."

Ansvar för att detta uppfylls kan inte läggas på den enskilde medlemmen utan skall ligga på organisationen.

Varför går man då med i en förening? Jo man delar förhoppningsvis den ideologiska idén och man vill få ett personligt utbyte - man vill ha SKOJ.

I vår verksamhet finns två viktiga punkter:

- 1 Kunskapen:
arkiv, kurser, inspelningarna, våra tongivande medlemmar
- 2 Den traditionella överföringen

men vi får inte glömma bort att vi också ska ha SKOJ, för gör vi det eller om vi tappar bort den ideologiska idén då dör verksamheten. Och begreppet SKOJ kan vara olika saker för olika människor, några tycker om att gräva i arkivet, några experimenterar gärna med vår musik, andra spelar till dans och/eller tillsammans med andra, men alla har SKOJ.

Hur får vi "vanliga" människor att lyssna på vår musik?

Jo, bl a genom bra scenframträdanden som vänder sig till publiken och med omväxlande program. Låt spelmannslagen bygga sina framträdanden som vi bygger upp en spelmannstämma. De som är nya i laget kan inte lika mycket som de som varit med i kanske 10 år. Låt dem vara med på ett allspel där de inte behöver känna att de inte hänger med. Detta leder också till ett mer omväxlande program, vilket gör de roligare för publiken - som är viktig för oss.

Har styrelsen tappat kontakten med medlemmarna?

Ingen kommer på våra kurser längre, ingen köper vårt material, dåligt med folk på spelmannsstämmorna. Vad beror det på?

Man kan se förbundet som en pyramid. Längst ner finns den breda basen som är nöd-

vändigför verksamheten. I toppen finns de som vill jobba mycket och som kanske är något bättre än basen. Men det innebär bara att de är bättre på utövandet, inte att de är bättre som människor. Tyvärr är det så i förbundet idag att vi är dåliga på att umgås i pyramiden, det måste vi bli bättre på och vi måste knyta ihop nivåerna mer. Toppen har här en viktig uppgift när det gäller att *inspirera* basen.

Hägringar och visioner

I olika grupper diskuterade vi framtida mål, vad vi vill göra inom de olika områdena. Här är några exempel på det som kom fram, mer eller mindre realistiska.

Stämmor och träffar

STÄMMOR

Bättre allspel - utbilda allspelsledare och allspelsdeltagare

Omväxlande program

Bra buskspel

Alternativa stämμοformer

Efterarrangemang

Dansbana i anslutning till scenen

En riktig helgstämna i Sörmland

Karreskog-kurser. Torbjörn Karreskog är länskonstnär och kan lära ut scenteknik, vad man ska tänka på vid ett framträdande mm.

Bättre ljud och ljusteknik

Sörmländskt deltagande i stämmor utanför landskapet

Sörmland som temalandskap på Falun Folk Music Festival

TRÄFFAR

Använd Gustaf Wetterstugan mer

Ha fasta, täta träffar spridda över landskapet med lokala medarrangörer

Utbyte mellan lagen/grupperna

Ragga ungdomar i musikskolorna

Nybörjartimme - inled kvällen med att under en timme lära ut något, jfr danskväll med instruktion en timme i början

Utbildning

Bättre logi, bättre marknadsföring

Attraktiva lärare

Fler lokala kurser

Nya kurser t ex mikrofonteknik, presentation, organisation av stämna, radioteknik

komp, Karreskogkurser, tolkning av uppteckningar, bandlyssning...

Intresseenkät till lagen - vad vill medlemmarna ha?

Mera sång

Gesällsystem, dvs en lärare tar ex 5 "elever" och träffas och spelar ex 1 gång/mån

Kombinationskurser, vi har ex tre kurser samtidigt. Är det då 5 deltagare på varje kurs så är det 15 totalt (exempelvis en inspirationskurs, en traditionskurs och en teknikkurs)

Sörmlandslåten

2+2 nummer per år. Fler nummer ger en levande debatt men kräver också att fler medlemmar jobbar med tidningen och att fler skriver.

Temanummer

Spelmansporträtt

Längre artiklar

Bandbilaga?

Arkivet

Katalogisering

Försäljning av våra varor

En försäljnings-jourväska hos varje lag

Dokumentera spelmannslagen ex vart 5:e år med foto, band och något skrivet.

Dokumentera även unga spelmän

Videoutrustning

Utgivning

SÄLJ DET SOM FINNS

Önskeutgivningar:

Visbok 4, 5, 6 o s v

Visboksband

CD 1, 2, 3 o s v

Pianoband till Rosenberg

OA 1001 låtar - nytryck

Wetterboken - nytryck

Sörmländske spelmän under 100 år

Brudmarscherna - kassett

Brudmarscher del 2

Pedagogiskt skolmaterial

Kommunens musik

Allspelshäfte + kassett

PR-kommitté

Övrigt

Medlemsvård:

dialog med medlemmar
medarr. samarbete (med betoning på arbete)
uppvaktningar
rabatter på kurser, evenemang, i affärer

Ungdomssektion, får vi fler ungdomar då?

Reportoarbreddning - tidernas musik, invandramusiken

Ungdomsgruppen

fick ett par timmar och komma med egna önskemål

Stämmor och träffar	Festival - framträdande spel och dans kurser
Kurs & utbildn.	samarbet SSF - SUR avsluta med ungdomsdans
Arkivet	Överskådlig katalogisering
Sörmlandslåten	Ungdomssida
Idoler	Sörmländska inhemska idoler

Marknadsför evenemang med att barn/ungdomar går in billigare/gratis

Några enskilda funderingar som kom fram

Bättre musiker ger mer uppmärksamhet i massmedia. Vi kan bli bättre sceniskt uppträdande, publikkontakt att spela m m.

Vi måste inspirera våra medlemmar så att pyramidens nivåer knyts ihop bättre.

Det finns medlemmar som har kommit med i förbundet via dansen. Det är därför viktigt att hålla dansdelen hög.

Kopplingen dans-musik är jätteviktig, liksom utåtriktningen

Vi måste bli mer utåtriktade, visa oss mer utanför länet. Styrelsen måste visa sig mer utåt.

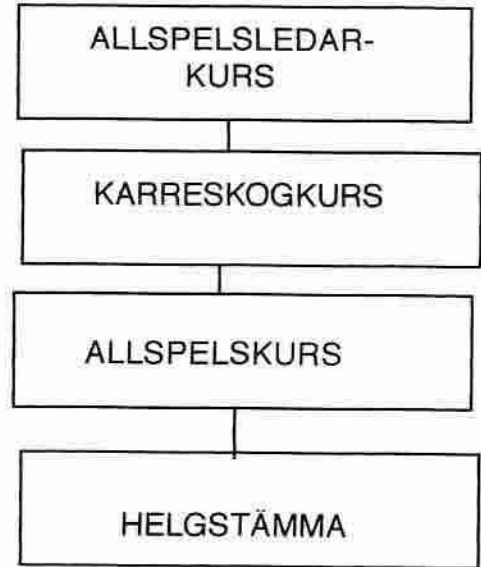
Hur jobbar var och en aktivt idag för att leva upp till idéerna och för att sprida folkmusiken?

Ingen köper något, ingen kommer på våra kurser, det blir mindre och mindre spelmän på stämmorna. Vi har tappat kontakten med medlemmarna och vi har glömt bort att vi ska ha SKOJ i förbundet.

Hur kan vi genomföra våra idéer

Några konkreta förslag framkom.

Helgarrangemang:

Fre-lör : vi ordnar en allspelsledarkurs

På lördagen kommer Torbjörn Karreskog och lär ut till allspelsledare och övriga spelmän vad man ska tänka på när man står på scenen.

Sönd: allspelsdeltagarna kan också behöva kursar lite.

Och dessa kurser ger ett gott underlag till en Sörmländs helgstämman.

Ett annat förslag var detta:

En folkmusikpedagog i alla musikskolor: det kan vara en central person i landskapet som reser runt mellan musikskolorna. Det ger ungdommar från musikskolorna, nya instrument och fortbildning av lärare. Det blir också lätt att ordna träffar med musikskolornas folkmusikgrupper. Vi får en naturlig rekrytering i samarbete med musikskolorna, och vi får en verksamhet spridd över landskapet.

Till slut

hoppas vi att ni medlemmar utnyttjar oss i styrelsen och våra hedersordföranden när ni behöver hjälp. Att ni hör av er med synpunkter, positiva och negativa. Att ni skickar bidrag till Sörmlandslåten då och då och även till arkivet om det är något ni tycker skall finnas där. Och om det är något ni känner att ni kan hjälpa till med eller till och med göra bättre än nu, tag kontakt med någon i styrelsen. Ni är så välkomna.

Recension av Låtboken

Jag har blivit ombedd att recensera en nyutgiven låtbok. Detta i egenskap av "utbildningsminister" i Södermanlands Spelmansförbund och som snart examinerad fiolpedagog.

Boken heter LÅTBOKEN och är utgiven av Sveriges Spelmäns Riksförbund (SSR) tillsammans med Svenska Kyrkans Studieförbund.

I boken har man samlat låtar från hela Sverige, ordnat dem i progressiv ordning och för att vara på den säkra sidan spelat in ett band med samtliga låtar, 65 stycken. Utgåvan är påkostad med tjugisig papperskvalitet rikligt med illustrationer och två kassetter. Allt ser mycket bra ut om inte tittar närmare än så. Jag har tittat närmare och hittat mycket som gör mig mer än tveksam.

Jag reagerar på boken utifrån två ståndpunkter: dels spelmansens, dels fiolpedagogens.

Bokens syfte är enligt förordet att "presentera låtar som i första hand är pedagogiskt bra och som kan ge så många som möjligt chansen att upptäcka vår folkmusik. Så hålls vår genuina tradition levande".

Pedagogen i mig tycker mycket om själva låtvalet och den ordning som låtarna presenteras i. Notskriften är så tydlig att också yngre elever kan tillgodogöra sig den utan att för den skull bli övertydlig för vuxna spelare. Som idé är det ju också utmärkt med många vistexter, det förundrar mig bara hur man valt tonarter. De tonarter som står noterade i boken är nämligen inte de som man vanligen spelar låtarna i utan man har konsekvent lagt upp låtarnas tonarter "en sträng" dvs en hel kvint. Detta gör det till ett mycket obekvämt sångläge vilket får till konsekvens att man måste sjunga i en tonart och spela i en annan. Då tycker jag själva poängen tick om intet.

Låtarna är upptecknade med mycket få anvisningar om hur de ska eller kanske snarare om hur de brukar stråkas. Utgivarna har på detta sätt gjort det enkelt för sig eftersom man inte gjort de ställningstagande som krävs då man skriver ut stråk. Men för att gestalta det som gjort att vår folkmusik överlevt krävs god kännedom om hur låtarna brukar spelas.

För den som inte har den kan resultatet i värsta fall bli menlösa barnvisor och nationalromantik. För att undvika detta har man alltså spelat in alla låtarna på band.

Då jag lyssnat mig igenom banden förstärktes min känsla av besvikelse. En av de medverkande på banden spelar nämligen som oinitierat som visionen ovan beskrev. Tråkigt nog hjälper det inte att övriga spelmän på bandet spelar alldeles utmärkt. För hur skall den oinvidde höra skillnad?

Tyvär! tror jag att de fiollärare som inte tidigare sysslat med svensk folkmusik är trygga i sin förvissning att musiken finns i noterna och därför inte bryr sig om att lyssna på bandet. Att spela låtarna som de är noterade är naturligtvis en katastrof. Varför har man inte bestämt sig för en version, noterat den och så spelat in DEN versionen?

Spelmannen i mig blev glad och förvåningsfull när jag fick höra om och se utgåvan, men efter att ha läst och framför allt lyssnat igenom banden känner jag mig mest ledsen och bedrövad att ett så fint tillfälle att ge oinvidiga en inblick i låtspelets häftiga och roliga värld bara resulterat i ännu ett tillrättalagt och könlöst material för klassiska fiolpedagoger att använda som vilken etyd eller sonatsamling som helst.

Varför har man brytt sig om att spela in så många av låtarna utan folkmusikalisk stilmedvetenhet?

Dessutom finns flera sakfel, godtyckligt censurerade texter, avsaknad av källhänvisningar och tonartsändringar utan uppgivande av originaltonart.

Detta sammantaget gör det svårt att tänka sig att människor utanför vår "frälsta" krets klarar att använda materialet till annat än att spela just de toner som tryckts på pappret med precis de stråk som står, helt utan drillar och i total avsaknad av "feeling". Därmed har hela idén gått målgruppen förbi. Synd på så rara ärtor...

Sammanfattningsvis måste jag uttrycka min besvikelse över att utgivarnas till synes goda intentioner i så många avseenden gått till ►

Motorcykeln och polskan

Motorcykeln sönderfaller som bekant i flera delar - den ena delen då och den andra då. Den går emellertid att sättas ihop och kan då användas att åka på. På en gammal raspig stenkaka inleder bondkomikern Calle Johansson från Norrköping sin monolog om motorcykeln på detta sätt.

Polskan sönderfaller också som bekant i flera delar, eller typer, och i mer än 300 år har den varit en stor dans i vårt land. Formerna har avlöst varandra och variationsrikedomen är stor över landet, vissa former har varit mycket livskraftiga medan andra blivit lika kortlivade som en del av nutidens modedanser.

I spelmansböcker kallas de flesta formerna rätt och slätt för polska och nutidens utövare ställs inför uppgiften att avgöra om låten passar bäst till den äldre slängpolskan (med jämn markering), 1900-talets slängpolska (snabb och markerad), hamburska (markerad polska med markering på både första och tredje takt-delen och en lång "tvåa"), hambopolkett (den snabba polskan som idag ofta kallas gubbstöt). Eller kanske är det hambopolka, mazurka eller hambo?

K.P. Leffler skriver 1898 i sina uppteckningar att polskan kan indelas i tre grupper:

1. Triolpolskan

Hennes motiv består af två af öfvervägande triolfigurer bildade takter, af hvilka endast den första har markering på sin första takt-del. Markeringen kommer därför att hvila på hvar sjätte fjärdedel, hvarför man skulle kunna betrakta rytmen såsom s.k. "sexåttondelstakt". Triolpolskan förekommer till norska och värmländska springdanser, t.ex. Jössehärads-polskan. -I de värmländska hambomelodierna förekomma också ofta trioler genom påverkan av triolpolskan, men rytmen är en annan.

2. Åttondelspolskan

Hennes motiv är bildad af öfvervägande åttondelar, som ofta är punkterade. Härigenom uppstår en kraftig rytm, lämpad för en bestämd stegförelse sådan som i *hambopolskan*, som just utmärker sig för det fasta steget med knäböjning på första fjärdedelen i hvarje takt. Hambopolskan kallas i norra Södermanland för *hamburska* eller *hampurska* och är gammal på trakten, men dansas nu ej mycket. I stället dansas *hambopolkett*. Härvid utjämnar dock spelmannen markeringen, som i dansen ej motsvaras av något fast steg; tvärtom dansas denna dans bäst efter melodier, som passa för polkamazurka. Spelmännen i norra Södermanland skilja dock ej *melodiformerna* till namnet - ehuru de äro medvetna om skillnaden i markering - utan kalla såväl hampurskans som hambopolkettens melodier för *polska*.

3. Sextondelspolskan

Hennes melodier är bildad af öfvervägande sextondelsfigurer. Alla tre takt-delarna äro likformigt markerade ända ut i sista takten af repriserna, hvilken oftast slutar med en fjärdedel på sista takt-delen, under det åttondelspolskans repris slutar på sista taktens *andra* fjärdedel. Men de många tonerna på hvarje takt-del göra hvar och en liksom fullviktigare än de lätt markerade takt-delarna i hambopolketten och gammalval-

sen, hvartill kommer att sextondelspolskan spelas långsammare. Stundom eger synkopering rum, liksom i Webers m.fl. polonäser.

Denna melodiform är också egentligen en polonäs och synes enligt Lindgren, anf. arbete, ha kommit till oss från Polen under Karl XII:s krig, hvarefter hon hastigt utbreddes sig och vann sådan popularitet, att hennes namn - polska, det är en polsk dans - öfverflyttades på våra inhemska danser och melodiformer, triolpolskans och åttondelspolskans urgamla danser med hennes melodier.

Man träffar ej sällan polskor, som äro af så outpräglad karaktär, att man ej med bestämdhet kan hänföra dem till den ena eller andra arten, såsom man nog kan märka i denna samling. I sådana fall får man låta det allmänna intryck, som man får af polskan i hennes helhet, bestämma, till hvilken grupp man vill hänföra henne.

Till sextondelspolskans melodier dansas *ringpolska*, *fyrpolska* - i norra Södermanland kallad *korspolska* af det sätt hvarpå de dansande hålla hvarandras händer - samt *slängpolska*, dansad af två som föra hvarandra vid händerna och sirligt svänga om. Slängpolskan var den gamla ceremonidansen vid bröllop, såsom prästpolska och brudpolska, och höll sig kvar som sådan äfven sedan hon eljes upphört att dansas. Emellertid bör anmärkas, att sextondelspolskan saknas i västra och norra Sverige, och i dessa delar af landet har möjligen slängpolskan eller motsvarande danser utförts med något annorlunda beskaffad stegförelse än i dessa trakter, där sextondelspolskan efter sitt införande genast upptogs såsom den för en graciös stegförelse lämpligaste melodiformen.

Även om dagens forskare nog har en del invändningar mot några av Lefflers uppgifter ger han en bra beskrivning av viktiga skillnader mellan de olika polsformererna. Beträffande sextondelspolskorna skiljer han mellan den äldre formen - slängpolska - och den yngre formen (ringpolska, fyrpolska, korspolska).

Denna skillnad ligger även bakom yttrandet av en annan sörmländsk upptecknare, A.G. Rosenberg, som 1876 skriver:

Den anmärkningen synes ligga nära till hands, att tempot hos många af polskorna är för långsamt; men dervid bör märkas, att för ett halft århundrade sedan allmogens dans var helt annorlunda än i närvarande tid. Man fick då ofta skåda dans i långsamt tempo, utförd af äldre personer, i både jemn och ojemn takt; och inlades i denna dans mycket behag i jemförelse med
forts på sid 21

Yngre sidan

Det här är en presentation av Ungdomsgruppen (4 st adjungerade av styrelsen), som representerar ungdomsgruppen i SSF och vill få kontakt med yngre tankar och synpunkter för att kunna göra SSF ännu bättre och attraktivare.

Vi är helt vanliga musikskolestuderande som upptäckt att folkmusik och dans är kryddan här i livet och vi vill ha kontakt med fler spel och danssugna.

Vad tycker Du?

Är det för lite spel och danskurser där du bor, är det för lite läger? Skall det vara mera folkmusikkonserter i skolorna, är det för dåligt med reklam om folkmusik?

Spelar du med i en ensemble som vill spela mer folkmusik men har problem med repertoar eller motsvarande, behöver du hjälp, någon att spela med ...?

Varför inte skriva en rad till oss med synpunkter, förslag, tankar eller annat som är intressant så försöker vi fixa, ordna eller ta reda på.

Vi hörs!

Patrik, Jocke, Karin, Edward

Recension av Låtboken

forts från sid 13

spillo och att de som sammanställt boken och givit den dess form inte tagit sig an uppgiften med större allvar.

Materialet kan alltså rekommenderas varmt till redan verksamma spelmän som behöver enkla låtar i olika sammanhang.

Men i händerna på en i genren okunnig pedagog tror jag att materialet kan göra mer skada än nytta.

*Lisa Arnerdal
Riksspelman och fiolpedagog*

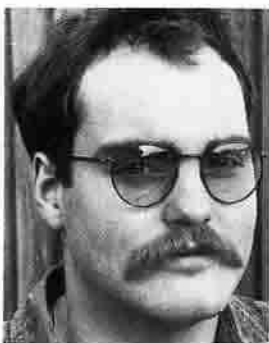
Patrik Andersson, 21 år,
Stud. bor i Eskilstuna

Joakim Vikström, 20 år,
Stud, bor i Strängnäs

Karin Lind, 18 år,
Stud, bor i Sköldinge

Edward Anderzon, 21 år,
Bor i Katrineholm

Polska

För drygt ett år sedan fick spel-mansförbundet ett brev från Nils Häggbom i Nybble Allspel i Västerhaninge. Han frågar om olika poskeformer i Sörmland. Här ett utdrag ur brevet med hans frågor:

Frågorna...

"Så till ett helt annat ämne. För något år sedan fanns i Sörmlandslåten en artikel som handlade om en (eller ett par?) polskor. Alldeles vanliga polskor som inte var hamburska och inte slängpolska, bara obetonad "vanlig" polska. Jag hade hoppats på en fortsättning i kommande nummer, men den har inte kommit.

Jag - och flera med mig - undrar ibland om det i Sörmland enbart spelats hamburskor och slängpolskor eftersom vi alltid talar om dessa två. Har vi tappat bort ev. andra polskeformer - t ex den där obetonade polskan i Sörmlandslåten?

Samtidigt undrar man ibland hur det gick till när vi fick de olika dansmelodierna till oss. I vilken ordning kom de? Varifrån kom de? Var det bara mode som gjorde att polskor någonstans vid sekelskiftet började spelas som hambo? I Nyköping fick vi en lång prat- och spelstund med Sören och hans munspelande kompis. De spelade slängpolska, men i en takt som för sörmländska öron närmast lät som långdans eller mazurka. Hur entydiga är de etiketter vi klistrar på låtarna? När man hör

Bror Andersson spela polska känns det som om han kallar all tretakt (utom vals) för polska och sedan är det upp till omgivningen att dansa något till musiken.

'Kunde detta vara något för Sörmlandslåten?'

I. ...och svaren

Nils!

Vi har att göra med en älskad tretaktsdans, en lätttyp som svenska spelmän odlat i mer än trehundra år. Den äldsta vi känner till är den snabba sprungna tretakt som överlevt ända in i våra dagar som långdans. Dess rituella kopp-ling till bröllopssederna har konserverat både musiken och dansen. Sångbarheten i det rela-tivt lilla tonomfånget och den snabba snärtiga rytmen och användbarheten i pedagogiska sammanhang även för i tiden har bidragit till överlevnaden.

Någon yngre får vi betrakta den fåtoniga slängpolskan, d v s en polska med åttondels-rörelser, även den ofta med text, litet omfång och korta motiv som också har pedagogisk sidoeffekter men som kräver mycket av sin utövare i form av rytmisk spänst och driv i den gående takten. Kanske har dessa båda ti-diga tretaktsformer hängt ihop. De kan ha ut-gjort den tvådelade polskan som Käs und brot - ost och bröd. Personligen vill jag gärna föreställa mig det och tar gärna två höglorvs-melodier från Vingåker som exempel.

Höglorliven.

Sid. 72.

The image shows a musical score for a piece titled "Höglorliven". The score is written for piano and consists of two systems. The first system is in treble clef and 3/4 time, with the word "Polska" written to the left. The second system is in bass clef. The music is a simple, rhythmic folk tune.

Ex 1 ur ett planschverk från 1827 spelas jämn MM=108 som fördans.

+ *vingåkers höglorf*

S-manl.

N. 17

A musical score for a piece titled 'vingåkers höglorf'. It consists of two systems of two staves each. The first system is marked 'N. 17' and 'S-manl.'. The music is in 3/4 time and features a melody in the upper staff and a bass line in the lower staff. The second system continues the piece with similar notation.

Ex 2 ur notbok från 1814 spelas i sprungen takt MM=168

I Sörmland har vi exempel på hur den fåtoniga slängpolskans melodier i olika varianter succesivt kläs på flera toner och framstår till slut som briljant sextondelspolska men fortfarande är det slängpolska man dansar, alltså omdansning på stället.

Förvirringen kan bli riktigt stor när vi upptäcker att låtar som ex 3b och 3c börjar spelas med tydlig 1 och 3 betoning och dansen fortfarande sker på en fläck som den Erik Lindell i Katrineholm meddelade, känd som Slängpolska från Sörmland upptecknad i blå polskeboken.

Tänker vi oss sen att ex 3c börjar tillbakabildas till 3a och dessutom punkteras samt 1 och 3 betonas så har vi vips en hamburgska där.

Helt säkert har nya melodier av hamburgsketyper med den typiska föruttagningen på tvåan i takten också direktimporteras från "hamburghållet" d v s kontinenten, men återanvändning har varit en ledstjärna för spelmännen.

Då har vi kommit till mitten av 1800-talet och man dansar polska i valsbanor runt vägarna.

Flera nya tretaktsformer sköljer över landet

Ex. 3 a

A single staff of music in 3/4 time, showing a sequence of eighth notes and quarter notes.

Ex. 3 b

A single staff of music in 3/4 time, showing a sequence of eighth notes and quarter notes.

Ex. 3 c

A single staff of music in 3/4 time, showing a sequence of eighth notes and quarter notes.

och vi får hambopolkett, hambopolka med flera och säkert blandformer mellan dem, men med rättså likartade strutigt jämn polsketretakt.

Jag är säker på att vid 1900-talets början fanns det spelmän som kunde alla de hittills uppräknade tretaktsformerna och visste deras användning men saknade benämning. Dessutom fanns ceremonilåtar, kontradanser och en del annat på reportoaren.

Grundtyperna av både låtar och danser tror jag alla vi, som försökt ta reda på något om sörmländsk folkmusik och danshistoria, är överens om. Blandformerna, korsbefrukningarna, nomenklaturen både från forskares

och utöveres sida är det som ställer problem. Spelmännen själva har under olika tidperioder kallat sina låtar för enbart låt, polska eller möjligen provinsiella namn som nigare eller bleking.

När vi träffar spelmän från andra trakter som kallar sin låt slängpolska och vi hör en hamburska, eller med lybeckare menar både schottis och polska då är det svårt att hänga med. Ex 4

Den obetonade "vanliga" polskan du frågar efter tror jag inte är någon slags "felande länk" (förlåt vitsen - jag tänkte på Darwin) utan kan hänföras till språkbruken hos en spelman och notbildens bristfälliga budskap.

Slängpolska från Torp

Efter Mandis Nilsson.

Uppt. och arr. Jonas Jonsson.

Ex 4. Slängpolska från Torp i Medelpad spelas vanligen mer punkterad än notbilden visar.

På våra spel och danskurser experimenterar vi ofta med rytmer och ser efter om man kan kränga in en dans i en artfrämmande låttyp. Ofta går detta bra eftersom dansare av idag känner till så många tretaktsvarianter och ofta är tekniskt drivna, men nog sätter det myror i huvudet på spelmän.

En del dansformer har på senare år konstruerats, för att man hjälpligt ska kunna ta sig runt till en polskemelodi, i välment pedagogiskt syfte. Detta har fört det goda med

sig att vi sluppit en del av den överdrivet vördnadsfulla inställning många har inför polskedans. Ibland lyckas vi spelmän kanske mindre bra i det rytmiska framförandet så att en enkel om stryktålig omdansteknik är det enda att ta till.

Har man däremot någon gång fått uppleva att rytmiska intentioner och utlevelser stämmer överens mellan dansare och spelmän då längtar man dithän igen.

Christina Frohm

II. Musiken

I Sörmland har det - lika lite som någon annanstans i Sverige - funnits någon "allsvensk" polskemusik. Det innebär inte att det inte funnits, eller finns, likheter med polskan i andra delar av landet. Från den stora gemensamma nämnaren 3/4 takt ned till betydligt mer svårupptäckta gemensamma drag. Musiken har, precis som talspråket och klädedräkten, i traditionen utvecklats och formats olika på olika platser.

Om man vill generalisera mycket grovt kan man säga att det funnits två polskeformer i Sörmland; den med punkterad tonbild och den med opunkterad. Det säger ingenting om åldersmässiga eller regionala olikheter och är nog en alltför stor generalisering, därför skall jag utveckla ämnet lite mer. Jag utgår i första hand från åldersmässiga skillnader men kommer även in en del på regionala olikheter.

Jag brukar, när jag ombeds att reda ut de här begreppen, hävda att Sörmland har tre olika grundformer av polska. Den långsamma, som vi numera kallar slängpolska och som är den äldsta formen. Form nummer två är den polska som spelas i "medium" tempo och som är yngre än slängpolskan. Till sist nummer tre som är den snabba polskan och som är mycket vanlig i slutet av 1800- och början av 1900-talet.

Slängpolskan

Den äldre slängpolskans mest utmärkande drag är att den spelas så att pulsen känns på alla tre taktdelarna. Notbilden är av antingen sextondels eller åttondelstyp. Det viktiga är dock att tonbilden är övervägande jämn, d v s den innehåller inga eller mycket få punkteringar. På vissa håll i landskapet undergår

slängpolskan en förändring under slutet av 1800- och början av 1900-talet. Den blir något snabbare och får mer karaktär av puls på ettan och trean i takten. Den förändringen sker på ett likartat sätt också i Östergötland.

Mediumpolskan

Den här polskeformen, som på många håll också kallas för hamburska kommer under 1800-talets första hälft. Den spelas snabbare än slängpolskan och tonbilden övervägande punkterad. Några av den polskans släktingar är i Uppland dens bondpolska och i Dalarna Bodapolskan.

Den snabba

Under sista delen av 1800-talet kommer så den snabbare polskan. Den utvecklas till två former, den ena med punkterad tonbild och den andra med jämn tonbild. För att skilja dem åt brukar man kalla dem efter det som dansats till den nämligen hambopolka och hambopolkett. Det är också grundstenarna till dagens gammeldansmazurka.

Det som man absolut måste hålla i minnet när man läser eller diskuterar det här är att spelmän i tradition hade sällan olika namn på sina olika posleformer. Antingen spelade de polska rätt och slätt men höll oftast reda på vad som dansades till, eller så hade de helt egna benämningar. Tretaktspolska om hambopolketten t ex.

Till sist: Jag har med avsikt utelämnat alla notexempel som man hade kunnat använda som exempel. Är det någon som vill fördjupa sig i ämnet, gå på de kurser som finns och som behandlar olika former av den sörmländska polsketraditionen.

Ingvar Andersson

Presentation av styrelsen

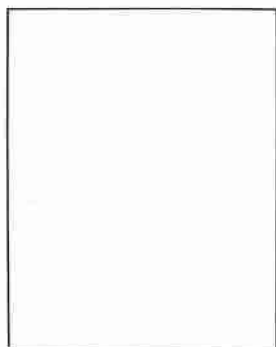
Leif Johansson, ordförande, född 1955 i Orsa. Uppvuxen i Nyköping, numera boende i Huddinge. Började spela fiol i kommunala musikskolan 1964. Blev medlem i förbundet 1975. Riksspelman 1983. Fiolpedagogisk examen Musikhögskolan i Stockholm 1985. Tidigare utbildningsminister i förbundet.

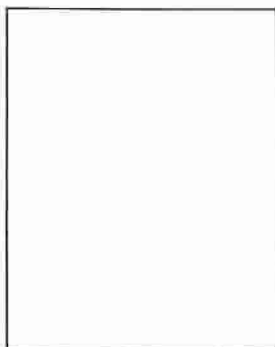
Christina Frohm, vice ordförande, född och uppvuxen i Gnesta. Medlem sedan 1962 och i styrelsen på ordinarie plats sedan 1973. Jobbar som fiolpedagog i Sollentuna och har haft en lång serie kurser i spelmansförbundets regi. Riksspelman 1966 och numera medlem i Zornjuryn.

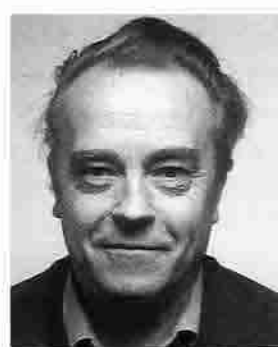
Ulf Lundgren, kassör, född i Eskilstuna 1953. Kommunala musikskolan, ganska lovande violinistämne. Kom dock på andra tankar och blev ekonom. Började spela folkmusik på allvar 1971. Medlem 1972. Riksspelman 1986. Är förutom kassör i spelmansförbundet, ekonomikonst och familjefar i Södertälje.

Birgitta Stenberg, sekreterare, född 1966 i Malmköping, uppvuxen där och i Näshtula. Började spela fiol i kommunala musikskolan och folkmusik hemma med pappa. Medlem 1978. Arbetar som sekreterare i Södertälje.

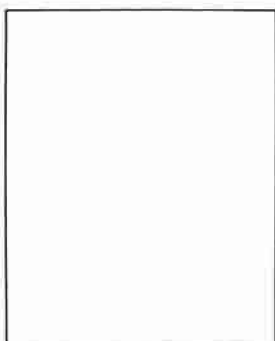
Lisa Arnerdal, styrelseledamot, utbildningsansvarig, född 1966 i Södertälje, uppvuxen i Norrköping. Folkmusikalisk hemvist Vikbolandet, Östergötland. Gedigen musikalisk utbildning, examinerad fiolpedagog 1993. Riksspelman 1992. Medlem 1982.

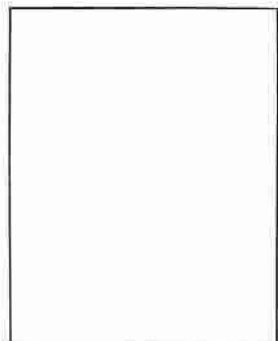
Ingemar Skoglund, styrelseledamot, boendes i Södertälje. Spelar gärna nyckelharpa till dans. Arbetar som marknadschef på grammonbolaget Polygram. Medlem 1982.

Bernt Olsson, styrelseledamot, uppvuxen i Byle, Skedevi socken i Östergötland, boende i Malmköping. Lärare på Komvux i Flen. Ordf i Nya tungomålgillet. Riksspelman på stråkarharpa, spelar även fiol och enradigt dragspel. Medlem 1977.

Robert Persson, styrelsesuppleant, boende i Farsta. Medlem 1974.

Torsten Gau, styrelsesuppleant, bosatt i Eskilstuna. Medlem 1985.

Spänstig Puma

LP:n är död - leve CD:n! Nu kommer alltmer folk-musik i högklassiga utgåvor och en av dem är **Puma** (Tongång AWCD-2) med Peter "Puma" Hedlund som blev världsmästare i modernt nyckelharpspel under folk-musikdagarna 1992 på Skansen.

Många spelmän och grupper försöker idag vidareutveckla vår traditionella folkmusik genom att förändra rytmik, tempo och instrumentering. "Förnyelsen" är många gånger så stor att man inte längre kan tala om den traditionella folkmusiken utan om en ny genre - världsmusik eller annat... Men Puma är en renlärig nyckelharpspelare och är modig nog att spela låtarna som han lärt dem! Och han gör det bra!

Som spelman började han med blockflöjt, mandolin och fiol men fastnade 1971 för nyckelharpa, när han hörde Eric Sahlström spela *Styfbergs polska* på en konsert och efter en hel del tjatande av den femtonårige entusiasten gjorde Eric en harpa åt honom.

Puma har blivit en av Erics musikaliska arvtagare och på skivan spelar han sina Sahlströmlåtar med Erics briljans och spänst och hos mig lockar han fram härliga

minnen från mina egna möten med Eric Sahlström. Jag tycker Puma fångar Erics lekfullhet och intensitet på ett alldeles utmärkt sätt.

Plattan bjuder både på sololåtar och instrumentala möten - nyckelharpa, fiol, gitarr och cello i olika kombinationer. Arrangemangen är föredömligt återhållsamma och melodistödjande, möjligen med undantag av cellostämman som nog vunnit på att mer skapa en bordunmässig "botten" än att brodera en egen stämma under nyckelharpan.

Puma omger sig med skickliga spelkamrater, från sin fru Karin till nyckelharpsnestorn Gösta Sandström och hela skivan vittnar om livskraften i den levande traditionen. Den står för sig själv och behöver definitivt inte någon omvälvande "förnyelse".

Var du köper plattan? Ja, folkmusiksortimentet i skivhandeln imponerar ju inte men hänvisa butiken till CDA 08-791 47 00 eller ring till Izzy Young 08-643 46 27. Izzy ordnar det mesta!

Arne Blomberg

Motorcykeln och polskan

forts från sid 14

senare tiders folkdans, hvilken ofta förefaller som ett slags betingsarbete, verkställt utan all hållning, och gifver oss föga begrepp om förra tiders ofta rätt sirliga folkdanser.

Rosenberg tar även upp frågan när han ger ut sin andra samling 1879: *Någon torde anmärka att tempot här och der synes för långsamt. Men dervid bör erinras, att för 50-100 år sedan dansades polska i ett långsamt tempo eller i en sorts menuettstil, tvärt emot senare tiders smaklösa fläng.*

Den snabba polskan dominerade alltså redan på 1870-talet och den långsamma fanns bara kvar som bröllopsdans 1898, men idag är den långsamma vanlig och den snabba mer okänd! Hur har det blivit så?? Den enkla

förklaringen är nog att vi - liksom kulturhistoriker och nationalromantiker i alla tider - intresserat oss mer för det som är gammalt och fornt än det som fortfarande lever...

Flertalet av våra polskeuppteckningar är från 1900-talet och avser säkert ofta den snabba slängpolskan (vid sidan av hambopolketter och hambo) och många av våra äldsta spelmän spelar fortfarande denna form i tradition medan yngre spelmän och dansare har fångats av den äldre formen. Kanske inte enbart för att den är gammal utan säkert även för att den är **bra**, både dansare och spelmän älskar formen. Spelmässigt är dessutom den yngre formen ofta betydligt svårare och är man inte en riktigt duktig spelman låter gärna den snabba polskan hafsigt.

Det finns fortfarande många skickliga traditionsbärare att lära av - jag pekar gärna på Elna och Axel Andersson i Nyköping - och jag uppmanar både dansare och spelmän att sätta sig ner och ta tag i den biten för att på nytt starta upp en gammal tradition (det du Bert Olsson!). Och inte behöver vi väl sluta med de andra formerna för det! Tycker...

Arne Blomberg

Spelmansgrupper

KATRINEHOLMS SPELMANSLAG

Åke Lind
Östgötagatan 8
641 36 KATRINEHOLM
0150-114 66

STRÅKDRAGET

Britt Svanström
Karlsro, Forssjöbruk
641 90 KATRINEHOLM
0150-393 25

MUSIKSKOLANS LÅTLAG

Rolf Berlin
Skogsvägen 16
640 23 VALLA
0150-604 50

FOLKMUSIKGRUPPEN SIMMINGS

Sören Olsson
Röjningsstigen 5
645 44 STRÄNGNÄS
0152-121 37

SVÄRTA SPELMÄN

Håkan Söderquist
Diamantvägen 15, Sjösa
611 44 NYKÖPING
0155-22 01 85

OXELÖ GILLES SPELMÄN

Arne Jansson
Pulpetvägen 5
613 01 OXELOSUND
0155-303 92

SLOTTSNYCKLARNA

Åke Stenbäck
Strandviksvägen 82
640 20 BJÖRKVIK
0155-713 85

NYCKELHARPAN

Siegfried Nitz
Sjölandsvägen 29
641 53 KATRINEHOLM
0150-190 38

FOLKTON

Edward Anderzon
Västgötagatan 15
641 36 KATRINEHOLM
0150-591 06

HÖGSJÖ SPELMANSLAG

Ivan Andersson
Hästhagsvägen 12
640 10 HÖGSJÖ
0151-450 66

STRÄNGNÄS GILLES SPELMANSLAG

Amelie Stenström
Bäckvägen 28 C
645 44 STRÄNGNÄS
0152-131 96

NYKÖPINGSHUS SPELMANSGILLE

Ellert Skog
Ringvägen 8
611 35 NYKÖPING
0155-24 21 18

NYCKELHARPGRUPPEN OXTAKT

Roland Eriksson
Breviksvägen 3
613 00 OXELOSUND
0155-353 32

FLENS SPELMANSLAG

Erland Eriksson
Bergsgatan 20
642 00 FLEN
0157-114 03

MALMABYGDENS SPELMANSLAG

Bror Andersson
Ringvägen 3 B, 1 tr
640 32 MALMKÖPING
0157-204 89

NYCKELKNIPPAN

Sten Eriksson
Frejvägen 9
646 00 GNESTA
0158-103 04

TUNAHARPORNA
Jan Eriksson
Prästtorp
640 40 ST SUNDBY
016 601 14

DJURGÅRDENS SPELMANSLAG
Karl Brokvist
Thulegatan 1
633 58 ESKILSTUNA
016-13 96 83

SPELFOLKET
Kåre Widén
Blåklocksvägen 6
632 39 ESKILSTUNA
016-35 25 04

REKARNE FOLKDANSGILLES SPL
Birgitta Björkman
Rustmästarvägen 5
632 33 ESKILSTUNA
016-42 07 15

ESKILSTUNA SPELMANSGILLE
Jan Eriksson
Prästtorp
640 40 ST SUNDBY
016-601 14

MALMABYGDENS B-LAG
Ing-Marie Sundin
Box 137 (Sockenvägen 22)
640 31 MELLÖSA
0157-601 65

57:ANS DURSPELSGRUPP
Carl-Gustav Ohlsson
Torggatan 7
646 00 GNESTA
0158-109 95

ESKILSTUNA NYCKEHARPOGRUPP
Rolf Gille
Tegelbruksgatan 7
632 28 ESKILSTUNA
016-12 46 00

SÖRMLANDSOKTETTEN
Arne Lindén
Citronvägen 5
633 42 ESKILSTUNA
016-14 60 14

GRANNLAGET
Elisabeth Nilsson
St Hult, Råby Rekarne
635 12 ESKILSTUNA
016-35 90 74

HANSSONS HARPLAG
Rolf Hansson
Vildvinsvägen 5
632 33 ESILSTUNA
016-42 20 81

NYCKELHARPAN
Christer Kvarnes
Götgatan 107 A
116 62 STOCKHOLM
08-41 25 12

NYBBLE ALLSPEL
Nils Häggbom
Box 2068
137 02 VÄSTERHANINGE
08-500 312 88

SÖDERTÄLJE SPELMANSLAG
Bo Roos
Bodavägen 13
144 62 RÖNNINGE
08-532 518 55

BOTKYRKA HEMBYGDSGILLES
Lars Eriksson
Herrängsvägen 54
144 64 RÖNNINGE
08-532 554 45

SÖDERTÄLJE PENSIONÄRSFÖR.
Folke Andersson
Östergatan 30B
152 43 SÖDERTÄLJE
08-550 382 17

JÄRNA LÅTGRUPP

Ingemar Darsell
Agdala gård
153 00 JÄRNA
08-550 983 64

GAMMELDAX

Ingvar Andersson
Bergsgatan 6
152 41 SÖDERTÄLJE
08-550 846 80

KLÅ OCH KNAVRA

Lena Höög
Nybrogatan 51, 5 tr
114 40 STOCKHOLM
08-61 16 76

BYGDENS BLANDNING

Lennart Nordin
Olovs väg 2
150 16 HÖLÖ
08-551 570 89

SALTSJÖBYGDENS SPELMANSGILLE

Lars Gustavsson
Strålsjövägen 32
138 00 ÄLTA
08-773 45 55

STOCKHOLMS SPELMANSGILLE

Allan Olsson
Drottstigen 15
182 64 DJURSHOLM
08-755 83 23

SALEMS GILLES SPELMANSLAG

Roland Wickbom
Sländstigen 16
144 40 RÖNNINGE
08-532 446 25

4 KRON

Leif Johansson
Sågstuvägen 17, 5tr
141 49 HUDDINGE
08-779 89 67

LÄSTRINGE LÅTAR

Kerstin Lanbeck-Vallén
Lilldalsvägen 53
144 64 RÖNNINGE
08-532 533 28

LEKLÅDAN

Ingemar Aronsson
Harpsundsvägen 1
124 58 BANDHAGEN
08-99 62 19

LÄGGESTA STATIONSORKESTER

Stig Norrman
Täppgatan 2
151 33 SÖDERTÄLJE
08-550 175 20

BÖCKER, NOTER, KASSETTER OCH SKIVOR FRÅN SPELMANSFÖRBUNDET

Förnya och utöka Ditt folkmusikbibliotek
med våra fina produkter

SVENSKA LÅTAR, Södermanland
Vårt landskaps del av det klassiska
storverket. 207 uppteckningar
Faksimil av originalutgåvan från 1934
Pris: 70:-

A.G. Rosenberg
420 SVENSKA DANSPOLSKOR MM
från Södermanland och andra landskap
Faksimil efter utgåvor från 1876-1882
Pris: 80:-

SÖRMLÄNSKA VISOR del I, II och III
Visor för praktiskt bruk från den
sörmländska traditionen
Ett 30-tal visor i varje del
Pris: 20:- styck

A.P. ANDERSSON
75 Låtar och visor från Södermanland
och Närke upptecknade 1880 av skolläraren
i Västra Vingåker August Petter Andersson
Pris: 80:-

AUGUST KARLSSONS LÅTAR
49 låtar från södra Uppland och norra
Södermanland som August Karlsson
spelade dem
Pris: 70:-

Benny Johansson
MÄLARBLANDADE LÅTAR
Klarinettlåtar från mälardalen
Pris: 100:-

KILA TE' TROSA, LP
Visor och låtar från södra Sörmland
med våra fina traditionsbärare och
flera av landskapets skickligaste spelmän
Pris: 90:-

Ingemar Andersson
DANSBANORNA, DANSERNA OCH MUSIKEN
Särtryck ur artikel i "Sörmlandsbygden" 1992
om arbetet med dokumentation om dansbanornas och
dansmusikernas utveckling i Katrineholstrakten
Pris 35:-

K.P. Leffler
FOLKMUSIK FRÅN NORRA SÖDERMANLAND
400 melodier upptecknade 1898
Faksimil efter utgåvor från 1899-1900
Pris: 90:-

MORFARS FARS DANSMUSIK
Berättelser och beskrivningar om den äldre
generationens dansnöjen och spelmän
och hur traditionerna lever idag
Pris: 80:-

CARL AUGUST LINDBLOM
97 låtar ur två spelmansböcker från
1853 och 1856 samt historik om den
legendariske storspelmannen
Pris: 90:-

ANDERSSON & PETTERSSON
Ett stycke sörmländsk spelmanshistoria
om Anders Andersson, August Pettersson
och Yngve Andersson. 60 låtuppteckningar
Pris: 80:-

Anders Björklund
Gunnar Nordlinder
VISOR & VERSAR
87 sjömansvisor från alla de sju haven
Pris: 70:-

I DEN SKÖNA VINGÅKERSBYGDEN, kassett
Folkmusik från Vingåker med Simmings,
Anita Hedlund och Christina Frohm
Pris: 70:-

VÄLKOMMEN TILL VÄRLDEN, kassett
Visor och ramsor för små och stora barn
från den sörmländska traditionen
med våra bästa vissångare
Pris: 70:-

**Beställ hem våra böcker, noter, skivor och kassetter så här enkelt:
Ring in Din beställning till Leif Epel/Excentric AB telefon 08-99 91 90
eller skriv till adressen Box 2041, 125 02 Älvsjö
så får Du ett paket med faktura på posten. Porto tillkommer på priset.**